

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.15, november 2019

Indledningen er redigeret af Steen Tullberg og Kirsten Vad

Tilsyn ved dr.phil. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Pudsigheder i Folkebladet om Sogne-Baand og Samvittigheds-Frihed” og “Hvad Dagen hør til”

ved Jon Tafdrup

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Sognebånd og samvittighedsfrihed
- 3 Engelstofts fiktive rejseskildring
- 4 Grundtvigs svar
- 5 Stænderforsamlingens beslutning
- 6 Anvendt litteratur

1 Anledning

Anledningen til “Pudsigheder i Folkebladet om Sogne-Baand og Samvittigheds-Frihed”, som blev trykt i *Kjøbenhavnsposten*, den 16. december 1838, noterer Grundtvig selv i artiklens første afsnit. Han har læst et anonymt indlæg, en såkaldt “Dagbog i *Folkebladet* (Nr. 45-48)”, og haft en sådan fornøjelse, at han vil delagtiggøre sine læsere i den morskab, han har haft både af den anonyme forfatter, “Hr. Ingen”, og selve dagbogen (Grundtvig 1838b, s. 1391).

Grundtvig sigter med denne omtale til “Fragment af en Dagbog fra en Reise”, der udkom som føljeton i to dobbeltnumre af *Dansk Folkeblad*, hhv. den 23. og 30. november 1838 (se [Engelstoff] 1838; [føljetonen kan læses i faksimile her](#)). Denne fiktive rejseskildring er ganske rigtig trykt uden signatur, men som J.C. Lindberg i en

fodnote gjorde opmærksom på, da han genoptrykte Grundtvigs artikel i *Nordisk Kirke-Tidende* den 30. december, var det i hvert fald på dette tidspunkt alment kendt, at C.T. Engelstoft stod bag (Grundtvig 1838c, sp. 821). Hvis Grundtvig vidste, hvem han skrev mod, fremgår det ikke direkte af indlægget, hvor den anonyme forfatter spydigt betegnes som en, der “intellectuel betragtet, er saadan et pur ungt Blod, at han hverken i Logiken eller Kirkehistorien veed Forskjel paa Høire og Venstre” (s. 1391). Engelstoft var dr.theol. og professor ved universitetet med hovedfag i netop kirkehistorie.

I en indsendt replik til avisen *Dagen*, den 21. januar 1839, med titlen “I Anledning af Kirketidenden” imødegik en anden anonym skribent Grundtvigs påstande om sognebåndets alder og kirkeritualernes praksis historisk anskuet. Grundtvig ofrer en kort bemærkning dertil, “Hvad Dagen hør til”, den 30. januar, uden dog at forholde sig til kritikpunkterne, men i stedet til forfatterens anonymitet.

2 Sognebånd og samvittighedsfrihed

Spørgsmålene om sognebåndsløsning og samvittighedsfrihed, som Grundtvig gik ind for, var højaktuelle kirkelige spørgsmål på denne tid. Sognebåndets løsning, dvs. retten til at knytte sig til en præst fra et andet sogn ved kirkelige handlinger, var for Grundtvig blevet en del af den kirkekamp, han i 1825 havde tilsluttet sig med skriftet *Kirkens Gienmæle*. Kampen drejede sig i alt væsentligt om hvilken frihed, der skulle være inden for statskirken.

Tanken om sognebåndsløsning havde Grundtvig første gang formuleret i *Om Religions-Frihed. (Tredie og sidste Stykke)* fra 1827, som dog blev undertrykt af censuren og først frigivet i 1866 ([se indledningen hertil](#)). I 1828 præsenterede han formentlig for første gang sine ideer offentligt i “[Anmeldelse af] Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo” ([se indledningen](#); jf. Balslev-Clausen 1983, s. 37). Videre arbejdede han desuden med forslaget i *Om Daabs-Pagten* fra 1832 ([se indledningen](#)), og flere skrifter fulgte i årene efter. Grundtvig knyttede efterhånden sognebåndsløsning sammen med kravet om præsters dogmatiske og liturgiske frihed inden for den danske statskirke, altså det man kaldte samvittighedsfrihed (jf. Rasmussen 2009, s. 69).

Læs mere

Læs mere om Grundtvigs kirkekamp og løsning af sognebånd i indledningerne til [Om Sogne-Baandets Lösning og Hr. Professor Clausen](#) (1834), [Den Danske Stats-Kirke upartisk betragtet](#) (1834), [“Professor Clausens Kneps ad Sogne-Baandets Lösning”](#) (1834 og [Det Danske Fiir-Kløver eller Danskheden partisk betragtet](#) (1836).

I begyndelsen af oktober 1838 var spørgsmålet om sognebåndsløsning ligesom to år forinden blevet rejst på stænderforsamlingen i Roskilde. Denne gang var det særligt Grundtvigs meningsfælle, Lindberg, der havde virket for, at sagen blev bragt op. Grundtvig selv var optaget af arbejdet med *Sang-Værk til den Danske Kirke* (Baagø

1958, s. 305). Den 7. oktober havde Grundtvig dog i *Nordisk Kirke-Tidende* endnu engang truet med, at han og “de gammeldags Christne” måtte udtræde af statskirken og danne egne menigheder, hvis ikke indførelse af sognebåndets løsning og præsters lærefrihed gjorde det muligt for dem at blive (Grundtvig 1838a, sp. 630 f.). Dagen efter fremførtes så Lindbergs forslag, “om almindelig Samvittighedsfrihed for Præster og Menigheder i Danmark”, af stænderdeputeret Tage Algreen-Ussing, mens bl.a. Grundtvigs ungdomsven, Willum Frederik Treschow, støttede op (Jensen 1934, s. 566 f.).

På forhånd var det dog i korridorerne blevet afgjort, at sagen skulle henlægges i en komite til nærmere granskning; komiteen fik 5 medlemmer herunder Treschow og biskop Mynster, og for en stund så det faktisk ud til, at forslaget om sognebåndsløsning ville ende med at blive vedtaget (Baagø 1958, s. 310).

I løbet af november vendte stemningen imidlertid især blandt de københavnske præster, der ved et møde i Københavns præstekonvent den 5. november var enedes om at henstille til stænderforsamlingen, at sagen blev stillet i bero. Engelstofts føljeton i *Dansk Folkeblad* var en del af modstanden og er blevet karakteriseret som “[e]ndnu mere virkningsfuld” end præsternes ord i spørgsmålet om sognebåndsløsning (Baagø 1958, s. 311).

3 Engelstofts fiktive rejseskildring

I “Fragment af en Dagbog fra en Reise” skildres de ulyksalige følger, som ophævelsen af sognebåndet ville medføre. I en fiktiv tid, hvor sognebåndet seks år har været løst, vender fortælleren tilbage til landsbyen Odstrup, hvor han 10 år forinden havde haft sit hjem og “lært at kjende et af de skønneste Forhold, som det offentlige Liv har at opvise, Forholdet mellem Præst og Menighed” ([Engelstoff] 1838, s. 188). Efter en beskrivelse af den gamle nu afdøde præsts fortræffeligheder i omgangen med sognebørnene, kører fortælleren mod landsbyens kro for at “indhente Kundskab om Landsbyens nuværende Tilstand” (s. 189). På vejen passerer han to koner, der skændes om, hvor en gris kan stå tøjret. Uenigheden, erfarer fortælleren, bundes i virkeligheden i, at de har hver deres syn på troen og dertil hver deres præst, hvorfor de ikke kan enes om noget som helst. Den lokale sognepræst har ingen autoritet længere, og striden mellem de gammeldags troende og de, der bygger deres tro på fornuften, beskrives indgående i de følgende spalter. Det før så harmoniske landsbyfællesskab bundet sammen af sognepræsten er i opløsning.

4 Grundtvigs svar

Grundtvig anlægger i “Pudsigheder i Folkebladet” en satirisk tone i svaret til den anonyme forfatter i *Dansk Folkeblad*. Han påpeger, at det slet ikke kan lade sig gøre at opretholde et forbud mod udenbys sognegang uden at skulle lade sognegrænsen skarpt bevogte. Han imødegår den anonyme skribent i forhold til sognebåndets alder og kalder tanken om, at det går tilbage til apostolisk tid, for naiv (Grundtvig 1838b, s. 1391). Desuden argumenterer han imod skribentens påstand om, at samvittighedsfrihed er en indvortes sag, dvs. udelukkende en ret for enhver “til at

holde hos sig selv hvad han troer og tænker” (s. 1392). Den “store Pudsighed” i Grundtvigs optik er, at skribenten er kommet til orde i netop *Dansk Folkeblad* (s. 1392). Dette blad blev udgivet af Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug (Trykkefrihedsselskabet), der var oprettet i 1835 med henblik på at virke mod en yderligere skærpe af den eksisterende censurlovgivning. Udgivelsen af bladet blev varetaget af en såkaldt skriftkomite, som Grundtvig adresserer flere gange i sin artikel. Han spørger retorisk, om ikke Trykkefrihedsselskabet netop er opstået, fordi medlemmerne mener, at “*Trykke-Frihed*” og “*Tænke-Frihed*” er uadskillelige (s. 1392 f.).

Læs mere

Også Lindberg tog til genmæle mod Engelstofts ‘rejseskildring’. Det skete i *Nordiske Kirke-Tidende*, den 9. og 16. december (jf. Lindberg 1838).

Grundtvigs argumentation affødte en reaktion fra en anden anonym skribent, der havde læst Grundtvigs artikel i *Nordisk Kirke-Tidende*, hvor Lindberg havde ladet den genoptrykke. Indlægget begynder med en replik til Grundtvig, der især handler om sognebåndets alder (jf. [anonym] 1839, sp. 4; [link til pågældende nummer af avisen Dagen findes her](#)). I sit kortfattede svar den 30. januar påberåber Grundtvig sig sit gode navn og rygte i forhold til troværdigheden af sin oprindelige artikel. Medmindre skribenten opgiver anonymiteten, vil han ikke indlade sig i yderligere diskussion (Grundtvig 1839a, s. 122).

5 Stænderforsamlingens beslutning

Sognebåndet blev ikke løst i denne ombæring. Den 11. december (altså 4 dage før Grundtvigs artikel om pudsighederne i *Dansk Folkeblad* udkom) blev forslaget, der undervejs havde undergået talrige forandringer, bragt til den endelige forhandling på stænderforsamlingen. Med 35 stemmer mod 28 vedtog forsamlingen at forkaste forslaget. Dermed afslog de samtidig at indgive en petition om sognebåndets løsning og præsters samvittighedsfrihed til kongen. Blandt tilhængerne af forslaget blev vreden efterfølgende især rettet mod biskop Mynster. Lindberg beskyldte ham for at gå ind for kirkelig uniformitet og tvang (Baagø 1958, s. 316). Også Grundtvig gik i rette med Mynster i et skrift med titlen *Tale til Folkeraadet om Dansk Kirkefrihed*, der blev udsendt den 28. februar 1839.

6 Anvendt litteratur

- [Anonym] (1839) “I Anledning af Kirketidenden” i *Dagen*, nr. 18, 21. januar, sp. 4 f. København.
- Balslev-Clausen, Peter (1983) “Salmebog og salmesang. Grundtvigs anmeldelser af Ingemanns Høimesse-Psalmer (1825) og P.A. Fengers udgave af Kingos salmer (1827)” i *Hymnologiske Meddelelser*, nr. 1, s. 3-

56. København.

- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København.
- [Engelstoft, C.T.] (1838) "Fragment af en Dagbog fra en Reise" i *Dansk Folkeblad*, nr. 45-46, 23. november, s. 188-192; nr. 47-48, 30. november, s. 195-200. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1827) "Om Religions-Frihed" i *Theologisk Maanedsskrift*, bind 8, s. 28-59 og 136-171. København..
- Grundtvig, N.F.S. (1828) "[Anmeldelse af] Psalmer og aandelige Sange af Thomas Kingo, samlede og udgivne af P.A. Fenger" i *Theologisk Maanedsskrift*, nr. 13, s. 1-36. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Om Daabs-Pagten. I Anledning af S. T. Hr. Stiftsprovst Clausens Barne-Daab og offentlige Erklæring*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1838a) "Om Samvittigheds-Frihed i Danmark" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 40, 7. oktober, sp. 623-631. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1838b) "Pudsigheder i Folkebladet om Sogne-Baad og Samvittigheds-Frihed" i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 346, 16. december, s. 1391-1393. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1838c) "Pudsigheder i Folkebladet om Sogne-Baad og Samvittigheds-Frihed" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 52, 30. december, sp. 821-828. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839a) "Hvad Dagen hør til" i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 30, 30. januar, s. 122. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839b) *Tale til Folkeraadet om Dansk Kirkefrihed savnet af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*. København.
- Jensen, Hans (1934) *De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848*, bind 2: *Stænderforsamlingernes virksomhed og Betydning fra 1838 indtil 1848*. København.
- Lindberg, J.C. (1838) "Om Folkebladets Frygt for kirkelig Frihed i Danmark" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 49, 9. december, sp. 772-778; nr. 50, 16. december, sp. 796-798. København.
- Rasmussen, Jens (2002) *En Brydningstid. Kirkelige holdninger i guldalderperioden 1800-1850*. Odense.